

VILNIAUS UNIVERSITETAS, LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS
INSTITUTAS IR LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA

ETNOLOGIJOS DOKTORANTŲ SIMPOZIUMAS

Pranešimų santraukos

2016 m. rugsėjo 20–21 d.
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

SALOMĖJA BANDORIŪTĖ
Lietuvos muzikos ir teatro akademija
Etnologijos doktorantūra, IV kursas

Homo ridens: juokaujancio žmogaus fenomenas šiuolaikinėje Lietuvoje

„Humoras ryškėja vis giliau ir giliau leidžiantis į esamo blogio visumą, kad jo ypatybes pastebėtume su pačiu šaltakraujiškiausiu abejingumu“ (Henry Bergson 2014: 99)

Pranešime bus pateikiamos preliminarios daktaro disertacijos išvados.

Darbe tyrinėjama, kas yra skirtingų laikotarpių anekdotų taikiniai, apibrėžiama pajuokos tradicija humoro taikinių aspektu ir nustatomi jos pokyčiai šiuolaikiniame humore. Detaliau domimasi, ar yra Lietuvoje susiformavusi humoro tradicija, – ar šiuolaikinis humoras turi sąsajų su tradicija, kokie tradicijos bruožai išlieka nepakitę, kokie yra tradicijos bruožai ir kaip jie keičiasi. Darbe problema sutelkiama į humoro tradicijos aspektą – humoro taikinius. Tyrime siekiama atsakyti į klausimą, koks yra ir kaip formuojamas ilgos trukmės humoristinis pasirodymas (*Stand – up*), kokie žanriniai vienetai jį sudaro, kiek pasirodymo formavimas priklauso nuo aktorius individualybės, meistriškumo, gebėjimo komunikuoti su savo publika, koks yra Vytauto Šapranausko pasirodymų įtaigumo mechanizmas, kaip ilgos trukmės pasirodymui įtaką daro humoro taikiniai.

DAUGAILĖ BRAZIULYTĖ-GLINSKIENĖ
Lietuvos muzikos ir teatro akademija
Etnologijos doktorantūra, I kursas

Žiežmarių miestelio giedotojų pasakojimai

- Žiežmarių miestelio giedojimo tradicija, atsiskleidžianti gyvenvietės bendruomenės narių pasakojimuose, religiniuose renginiuose, susitikimuose.
- Individualaus, išskirtinio požiūrio į giedojimą, maldą, mirtį ir kitus žmogaus gyvenime svarbius aspektus atskleidimas nagrinėjant lauko tyrimo medžiagą.
- Savitas, skirtingas giedotojų tapatumas, jo suvokimas, atsiskleidžiantis pateikėjų pasakojimuose.
- Bendruomeniškumas ir jo raiška giedotojų pasakojimuose.

VITA DŽEKČIORIŪTĖ-MEDEIŠIENĖ
Vilniaus universitetas
Etnologijos doktorantūra, III kursas

Kai kurių psichologijos krypčių teorinių koncepcijų taikymo galimybės etnologiniame vaikų mitinių baimių tyrime

Šiuolaikiniuose humanitarinių mokslų tyrimuose vis svarbesnis tampa tarpdiscipliniškumas, nes jis praplečia tyrėjo akiratį ir priverčia į reiškinį pažvelgti labiau holistiškai, mažiau jį redukuojant. Tačiau bandant ieškoti tarpdalykinių prieigų prie tyrimo objektų iškyla ir nemažai sunkumų.

Pranešime trumpai pristatomas disertacijos tiriamojo objekto – vaikų mitinių baimių – ir įvairių mokslinių disciplinų ryšys ir aptariamos kelios problemos, kurios kyla siekiant tarpdalykinę prieigą pritaikyti tiriamajam objektui. Kadangi šis objektas – emocijos – labiausiai susijusios su psichologijos disciplina, pranešime aptariamos tam tikrų psichologijos krypčių (psichoanalitinės, analitinės psichologijos, bihevioristinės ir kognityvinės psichologijų) teorinių koncepcijų taikymo galimybės etnologijos tyrimų lauke. Trumpai supažindinama su kai kuriais šių krypčių atstovais ir jų idėjomis, galinčiomis geriau padėti suprasti su mitinėmis vaikų baimėmis susijusias tam tikras tautosakos sritis (vaikų gąsdinimus, sakmių ir pasakų sekimą) ir jų funkcionavimo reikšmę bei įtaką vaikų psychosocialinei raidai. Nagrinėjama, kodėl ir kaip naudinga pasitelkti kai kurių psichologų požiūrį analizuojant etnografinę medžiagą.

TOMA GRAŠYTĖ

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Etnologijos doktorantūra, IV kursas

Tradicinis muzikantas šiuolaikinėje lietuvių kultūroje: tyrimo rezultatai

Pranešime pristatomi tradicinio muzikanto fenomeno šiuolaikinėje lietuvių kultūroje (XX a. pabaigoje–XXI a. pradžioje) tyrimo rezultatai:

1. Dauguma tirtų lietuvių tradicinių muzikantų iki šiol teikia pirmenybę mokymosi iš klausos būdui, jų muzikavimas pagrįstas ilgalaikė empirine tradicinės muzikos praktika ir išmanymu.
2. Tradiciniai muzikantai sąmoningai siekia išsaugoti humanistines nuostatas atitinkantį gyvą muzikavimą ir gyvai grojančio muzikanto įvaizdį, atsispidami įsigalinčiam elektroniniam muzikavimui.
3. Daugeliui tirtų muzikantų būdingas labai platus, įvairių stilių, nuolat atnaujinamas, neretai ir pačių sukuriamas repertuaras. Ryškios repertuaro ir stilių panašėjimo bei polistilistikos tendencijos. Ženklios tradicinės muzikos formos, ritmikos ir tempo inovacijos: sustiprėjo tendencija kūrinius atlikti itin greitu tempu, juos sinkopuoti. Tradiciniai (kartais ir populiariosios muzikos) kūriniai jungiami į stambesnes formas: popuri, rečiau, rondo.
4. Tradiciniai muzikantai vis sąmoningiau suvokia save kaip kūrėjus. Svarbus šių dienų tradicinio muzikanto fenomenui būdingu bruožas – iš lietuvių tradicinės muzikos išaugusi jo paties kūryba.
5. Vestuvių, stilizuotos kapelos, folkloro ansamblio ir tradicinio muzikanto kategorijos panašėja. Vis dėlto tradicinis muzikantas išsiskiria giluminiais ryšiais su tradicine kultūra ir vestuvių papročių išmanymu.
6. Šiuolaikinėje kultūroje pasikeitė ne tik muzikanto, bet ir bendruomenės vaidmenys bei jų tarpusavio santykis muzikavimo procese. Bendruomenei itin svarbus tapo muzikanto universalumas ir komunikaciniai bei vadybiniai gebėjimai.

RŪTA LATINYTĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Etnologijos doktorantūra, I kursas

Kreipiniai dovanojimo papročiuose

Dovanos samprata humanitarinių mokslų raidoje leidžia dovaną suprasti kaip kalbą, o dovanojimą – kaip komunikacijos aktą. Dovanojimų papročių aprašymuose svarbią vietą užima metraštininkų ir mokslininkų cituojami veiksmo metu tariami žodžiai. Kreipinys į adresatą, kuriam skiriama įteikiama dovana ar auka, atveria platesnį dovanos kontekstą ir padeda šifruoti komunikuojamą žinią. Pranešime bus apžvelgiami pagrindiniai dovanojimo papročių metu išsakomų kreipimūsi bruožai, pagal juos rekonstruojama dovanojimo ritualo struktūra ir jai būdingi dėmenys.

MARGARITA MOISEJEVA

Lietuvos muzikos ir teatro akademija

Etnologijos doktorantūra, II kursas

Ortodoksų giedojimo tradicija Lietuvos ortodoksų vyskupijos XIX a. dokumentuose

Dauguma Lietuvos ortodoksų vyskupijos dokumentų šiuo metu saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve. Šv. Dvasios vienuolyno archyve yra tik nedidelė dalis informacijos apie chorų finansavimą XX a. viduryje ir keli XVIII a. pab. – XIX a. giesmynai.

Lietuvos valstybės istorijos archyve yra nemažai fondų, susijusių su ortodoksų vyskupija Lietuvoje. Ypatingai didelis fondas – Nr. 605, kuriame yra daugiau nei 17. 000 bylų. Archyvuose saugomi dokumentai apie Žirovicų ir Vilniaus dvasines mokyklas, vyskupijos katedros chorą. Tarp bendros vyskupijos konsistorijos informacijos yra bylos apie skirtingų chorų giedotojus, kurie buvo paskirti ar atleisti iš įvairių parapijų chorų.

XIX a. pradžioje du pagrindiniai centrai Lietuvos vyskupijoje, kuriai tuo metu priklausė ir Baltarusijos teritorijos parapijos, buvo Žirovicai ir Vilnius. Vyskupijos centras, iš pradžių buvęs Žirovicuose, 1845 m. buvo perkeltas į Vilnių. Pavyko rasti Vilniaus ir Žirovicų dvasinių mokyklų 1853-1855 m. ir 1889-1890 m. programas, pagal kurias, iš dalies galima rekonstruoti giedojimo tradicijas šiame krašte.

Kita svarbi informacija, susijusi su giedojimo tradicija Lietuvoje, pastebima vyskupijos katedros choro dokumentuose, kurie datuojami 1840 m., 1849 m. ir 1874-1875 m. Ten pat yra bendro pobūdžio medžiagos apie tuometinį giedotojų ir choro vadovų gyvenimą.

ŽILVINAS MONTVYDAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Etnologijos doktorantūra, II kursas

Etnogeografija ir archeologija, arba pirmieji žingsniai pažįstant praeities kultūrinį kraštovaizdį

Šiame pranešime etnogeografijos ir archeologijos šviesoje nagrinėjami kai kurių Skuodo ir Tauragės r. sav. kaimų vietovardžiai. Tyrimu siekiama atskleisti šių vietovardžių kilmę, menamą prasmę vietinei bendruomenei, nurodyti tam tikras metodines priemones, kurios padėtų lokalizuoti nežinomus archeologinius objektus.

Vietovardžiai yra vienas įdomiausių šaltinių, leidžiančių atskleisti gyventojų ryšį su juos supančia aplinka. Juos analizuojant galima pažinti praeities kultūrinį kraštovaizdį, suvokti, kaip žmonės suteikė prasmę ir reikšmę *vietoms*. Praeities pažinimui ypač reikšmingi vietovardžiai, kuriuose užfiksuoti tam tikrą laikotarpį (pvz. *rėžis, rėžiukas, ilgoji, polverkas ir pan.*) ar net

konkretų istorinį įvykį (pvz. *Gedimino kapas, Vytauto kalnas, Bonos pilis, Bajorkalnis, Markapiai, Švedkapiai, Prancūzkapiai, Napoleono kalnas ir pan.*) įvardijantys pavadinimai. Dažnai pastarieji, istorikui ar archeologui gerai pažįstami vietovardžiai rodo kažkur esantį archeologinį paminklą. Vietovardžiais besidominčio archeologo patirtis ir tam tikras iš jos išplaukiantis *žinojimas* leidžia atskirti vietovardžių reikšmę, nustatyti, kurie iš jų gali būti archeologiniais paminklais, netgi nustatyti paminklo rūšį ir apytikslę chronologiją. Reikšmės gali būti pakitusios (pvz. geležies amžiaus pilkapis vadinamas keliais vardais - *Milžinkapiu, Kapčiu, Prancūzkapiu*; piliakalnis – *Juodkalniu*), tačiau patyręs tyrinėtojas supras, kad pirmuoju atveju kalbama apie senovinius kapus, virš kurių supiltas sampilas (*Kapčius*), antruoju – kad *Juodkalnį* dengia juodžemis – piliakalnio kultūrinis sluoksnis.

IEVA RUTĖ

Vilniaus universitetas

Etnologijos doktorantūra, I kursas

Dzogčeno mokymo sklaida Rytų ir Centrinėje Europoje

1. Yundrung Bono sklaidą pasaulyje įkvėpė domėjimasis Dzogčeno mokymu. Panašūs procesai vyko ir Rytų bei Centrinėje Europoje, todėl išsamesnis žvilgsnis į Dzogčeno mokymo ištakas tiriamajame regione padeda atskleisti vėliau prasidėjusį Yungdrung Bono sklaidos kontekstą.
2. Dzogčeno mokymo populiarumą lėmė Dzogčeno ezoteriškumas ir žadamas greitas rezultatas.
3. Susidomėjimas Yungdrung Bono mokymu galėtų būti siejamas su romantizuotomis Tibeto kultūros ir Dzogcheno mokymo ištakų paieškomis.

ROKAS SINKEVIČIUS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Etnologijos doktorantūra, I kursas

Dangiškosios vedybos latvių ir lietuvių mitologinėje medžiagoje: šaltinių ir tyrinėjimų medžiaga

Ankstyviausias mitologijos šaltinis, užfiksavęs Mėnulio ir Saulės santuoką, Mėnulio neištikimybę bei jo perkirtimą kardu, buvo G. F. Stenderio „Latvių kalbos gramatika“ (1783). Iki tol mes turime tik atskirų mitinių dangaus personažų paminėjimus: Perkūno ir Žvėrūnos (dalis tyrinėtojų mano, kad Vakarinės žvaigždės) – nuo XIII a., Auseklio – nuo XVII a. pirmos pusės. Saulės, mėnulio ir žvaigždžių garbinimas šaltiniuose paprastai minimas nekonkretizuojant.

Net keli susiję, bet nebūtinai jungiami tarpusavyje dangiškujų vestuvių mitiniai siužetai ir daugybė variantų yra latvių mitologinėse dainose, kurias V. Vikė-Freiberga surinko iš Krišjano Baruono „Latvių dainų“ ir dar keleto šaltinių. Atitinkamos lietuvių dainos aptinkamos tik plačiai išpopuliarintame, o vėliau daug kritikos dėl autentiškumo sulaukusiame L. Rėzos rinkinyje (1825 m.). Pavienes užuominas galima rasti dar keliose dainose, publikuotose A. Juškos, J. Balio, B. Sruogos ir Z. Slaviūno.

Išsamiausiai latvių dangiškąją mitologiją yra tyrinėjęs Haraldas Biezajis, iš naujausiai išleistų darbų – šįmet pasirodžiusi V. Vikės-Freibergos knyga, skirta mitologinei Saulei. Latvių dainų ir H. Biezajo tyrinėjimų įtakoje baltų dangiškosios mitologijos schemas rekonstravo M. Gimbutienė, kuri lietuvių dainose minimą „Saulužę“, „Saulytę“ laikė atskira nuo Saulės dievybe, jos dukra. Tiek ji, tiek A. J. Greimas savaip adaptavo Ž. Diumezilio trinarę struktūrą baltų dievų panteonui rekonstruoti.

Maro ir choleros epidemijų kapinės anketų ir kartotekų duomenimis: tyrimo problematika ir perspektyvos

Epideminės ligos žmoniją paveikia daugeliu aspektų – pradedant nuo pasikeitusios demografinės padėties, baigiant kultūra. Šiuo pranešimu norima praplėsti epideminių ligų tyrimo lauką į jį įtraukiant vietovardžius, susijusius su maro (XIV–XVIII a.) ir choleros (XIX a.) epidemijomis.

Medžiaga, kurios pagrindu parengtas šis pranešimas, 2016 m. pavasarį-vasarą rinkta Lietuvių kalbos instituto (LKI) Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centre, naudojantis *Vietovardžių, užrašytų iš gyvosios kalbos, kartoteka* ir tarpukariu (1933–1939 m.) visoje Lietuvoje (išskyrus Vilniaus kraštą) rinktomis *Lietuvos žemės vardų* anketomis.

Pagrindinis šio pranešimo tikslas yra pristatyti sudarytą su maru ir cholera susijusių vietovardžių žemėlapi ir, lyginant su istoriniais duomenimis, aptarti toponimų reikšmę nustatinėjant labiausiai nuo epidemijų nukentėjusius Lietuvos rajonus. Taip pat norima išryškinti Lietuvos žemės vardyno anketų (ypač 16-osios anketų skilties, kurioje buvo fiksuojamos su konkrečiu vietovardžiu susijusios archeologinės ir tautosakinės žinios) svarbą plečiant Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos rankraštyno archyve surinktą tautosakos apie epidemines ligas tekstų bazę.

Simbolinių įkapių reikšmių beiėškant: žiedas

Pranešimo objektas – žiedas, tikslas – atskleisti simbolines žiedo reikšmes, remiantis archeologijos duomenimis, baltų religijos ir mitologijos šaltiniais, lietuvių kalbos žodynu ir tautosaka.

Žiedas, kaip įkapė, mažai nagrinėtas archeologijoje, dažniausiai apsiribojama įvardijant jį kaip papuošalą, kuriuo žmonės mėgo puoštis. XVI–XVII a. istoriniuose šaltiniuose žiedas minimas laidotuvių kontekste, kaip įkapė dedama mirusiajam į kapą. Lietuvių kalboje žiedas turi keletą apibrėžimų, iš kurių pagrindinis – papuošalas mūvimas ant rankos arba koks nors ženklas. Žymiai daugiau simbolių reikšmių atsiskleidžia peržvelgus visus žodyne pateiktus pavyzdžius susijusius su žiedu (pvz., žiedas kaip žmogaus simbolis, žiedas atspindintis savininko būseną ir pan.). Nagrinėjant tautosaką, ypatingai pasakas, atsiveria įvairios simbolinės žiedo reikšmės, kurios gali padėti atskleisti žiedo svarbą laidotuvių kontekste. Šiame pranešime sujungiant skirtingų mokslo šakų šaltinius bus bandoma atskleisti ir suprasti simbolines žiedo reikšmes laidotuvių kontekste.

Išvados – išnagrinėjus ir sugretinus įvairius šaltinius apie žiedą, spėjama, kad viena iš žiedo reikšmių laidotuvių metu galėjo būti – žiedas kaip žmogaus simbolis, tuo pačiu metu susijęs su žmogaus atminimu, prisimimu, ryšių sudarymu, jų išlaikymu.